

УДК 546.24 81 54-31

ОДЕРЖАННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ СПОЛУКИ PbTeO_3 **Милян П.М.¹, Кун Г.В.², Милян Ж.І.¹, Семрад О.О.³, Соломон А.М.⁴**¹НДІ фізики і хімії твердого тіла УжНУ, 88000, Ужгород, Підгірна, 46;²Ужгородський національний університет, 88000, Ужгород, Підгірна, 46;³Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці II, 90200, Берегово, б. І. Дьюлі, 1;⁴Інститут електронної фізики НАН України, 88000, Ужгород, Університетська, 21

Науковою основою одержання складних оксидних матеріалів є результати, які отримані при вивченні характеру фізико-хімічної взаємодії у складних системах. Важливо відзначити, що результати досліджень різних авторів в окремих випадках досить суперечливі. Це пов'язано із залежністю властивостей оксидних керамічних матеріалів від умов їх одержання (вихідні речовини, методи синтезу), їх дисперсного стану та впливу середовища.

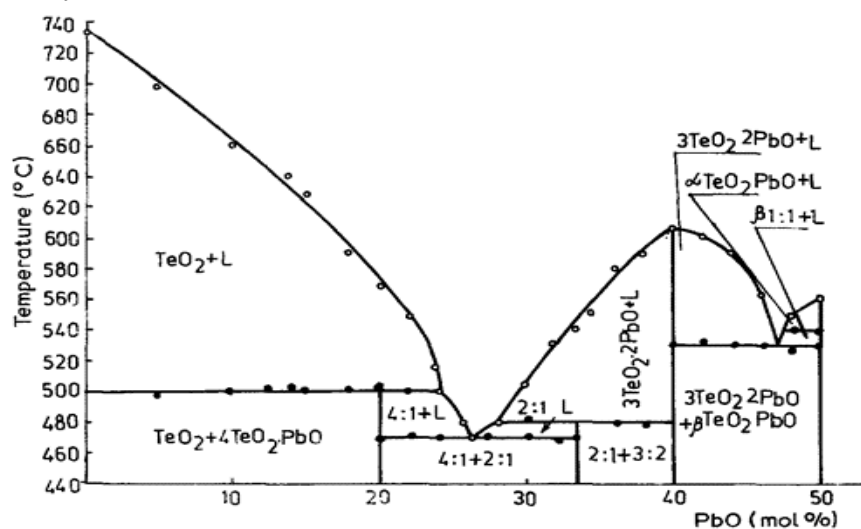
Сполуки, що утворюються в системі Pb-Te-O , давно викликають інтерес з наукової та практичної точки зору. Наявність у складі телуритів і телуратів свинцю високополяризованих іонів Pb^{2+} , Te^{4+} і Te^{6+} дає можливість виявити серед них нові сегнетоелектричні матеріали. Тому розробка методів синтезу керамічних матеріалів, дослідження їх фізико-хімічних та фізичних властивостей є актуальною.

Метою даної роботи є твердофазний синтез сполуки PbTeO_3 та вивчення характеру її утворення.

Система Pb-Te-O досліджувалась багатьма авторами [1-11]. В основному, це стосується вивчення фізико-хімічної взаємодії на розрізах PbO - TeO_2 [3, 8-11], $\text{PbTeO}_4 - \text{PbO}$ [2, 6, 8], $\text{PbTeO}_3 - \text{PbO}$, PbTe - PbTeO_3 [2].

Аналіз літературних даних показує, що в цих системах утворюється цілий ряд проміжкових фаз, деякі з них є перспективними сегнето- і п'єзоелектричними матеріалами [4-8, 11].

Методами рентгенографічного і термічного аналізів досліджена система PbO - TeO_2 в інтервалі концентрацій 0-50 мол. % PbO [10], яка характеризується наявністю фаз $\text{PbO} \cdot 3\text{TeO}_2$, $\text{PbO} \cdot \text{TeO}_2$, $3\text{PbO} \cdot \text{TeO}_2$ і $6\text{PbO} \cdot \text{TeO}_2$.

Рис.1. Часткова діаграма стану системи PbO-TeO_2

Пізніше ці ж автори проводять дослідження в усьому концентраційному інтервалі і виявляють нові фази складу $PbO \cdot 4TeO_2$ та $2PbO \cdot 3TeO_2$ (рис.1).

Дослідження системи $PbO-TeO_2$ в інтервалі концентрацій 40-75 мол. % PbO дало змогу стверджувати про наявність сполук $Pb_2Te_3O_8$, $PbTeO_3$ і Pb_3TeO_5 [10].

Разом з тим, автори [3] вважають, що в системі $PbO-TeO_2$ не існує сполуки з молярним співвідношенням 1:1, а в [5] – встановлено існування двох модифікацій $PbTeO_3$ (моноклінної α і тетрагональної β), приведені умови їх одержання і деякі кристалохімічні характеристики.

Одержані невеликі монокристали сполук в системі $Pb-Te-O$ ($\alpha-PbTeO_3$, $\beta-PbTeO_3$, Pb_3TeO_6 , $Pb_2Te_3O_8$), досліджені їх рентгено-графічні, діелектричні, калориметричні і електрофізичні властивості [8].

Встановлено, що сполуки $\beta-PbTeO_3$, Pb_3TeO_6 є сегнетоелектриками з $T_c=530$ К і 490 К, а Pb_3TeO_5 – піроелектриком до ~ 800 К [8].

В той же час, в літературі відсутні відомості про одержання керамічних тонких і товстих шарів телуриду і телурату свинцю та дослідження їх хімічних, фізико-хімічних та фізичних властивостей.

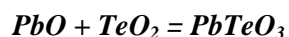
Як видно з короткого літературного огляду, дослідженням системи $Pb-Te-O$ займалось багато науковців [1-11]. При цьому були одержані досить суперечливі дані щодо кількості проміжкових фаз, методик синтезу, рентгенографічних досліджень. Майже відсутні відомості щодо синтезу керамічних матеріалів.

Разом з тим, керамічні оксидні матеріали на основі свинцю і телуру можуть володіти цікавими сегнетоелектричними властивостями.

Метою даної роботи є одержання сполуки $PbTeO_3$ методом твердофазної реакції та її ідентифікація.

Експериментальна частина

Синтез проводили методом твердофазної реакції. Хімізм процесу можна представити рівнянням реакції

В якості вихідних речовин використовували PbO і TeO_2 марки (х.ч). Вихідні речовини в необхідному співвідношенні перемішували в фарфоровій ступці за допомогою пестика, завантажували в корундизовий (алундовий) тигель. Наважка становила 5 г.

Суміш нагрівали безпосередньо на повітрі і витримували протягом 12 годин при максимальній температурі, після чого вели повільне охолодження в режимі виключеної печі. Температура синтезу складала 773 К.

Продукт синтезу представляв собою порошок білого кольору з жовтуватим відтінком, стійкий на повітрі.

Для проведення рентгенівського фазового аналізу усі зразки (вихідні та продукти реакції) ретельно розтирали в агатовій ступці до порошкоподібного стану. РФА виконували методом порошку [12, 13] на дифрактометрі ДРОН-3 із $Cu K_{\alpha}$ -промінням з використанням нікелевого фільтру. Реєструючим пристроєм був лічильник СРР-4. В якості вимірювально-реєструючої частини використовували напівпровідникові електронно - обчислювальні пристрої ПР-ММ та самописець КСП-4.

Для визначення фазового складу, ідентифікації бінарних та тернарних фаз, визначення температур фазових перетворень усі синтезовані речовини піддавали диференційному термічному аналізу. Диференційний термічний аналіз виконували за загальновідомими методиками [14, 15].

Наважку речовини в кількості 2-3 г поміщали в алундовий тигель діаметром $d=5$ мм, висотою $h=10$ мм, а спаї термопар поміщали у відпаяну алундову соломку діаметром $d=2$ мм. Нагрівання і охолодження зразків проводили в печі електроопору на повітрі при тиску 1 атм. Лінійність зміни температури забезпечував терморегулятор РИФ-101. Швидкість нагрівання становила $180-200^{\circ}C/год$. Температуру реєстрували за допомогою диференціальної хромель-алюмелевої або платино - платинородієвої термопар. В якості еталону використовували попередньо прокалений оксид алюмінію.

Результати та їх обговорення

Дослідження тернарної сполуки $PbTeO_3$ було проведено методами

рентгенівського фазового (РФА) та диференціального термічного (ДТА) аналізів. Результати рентгенофазового аналізу для

сплаву складу 50 мол. % PbO – 50 мол. % TeO₂ представлені на рис.2.

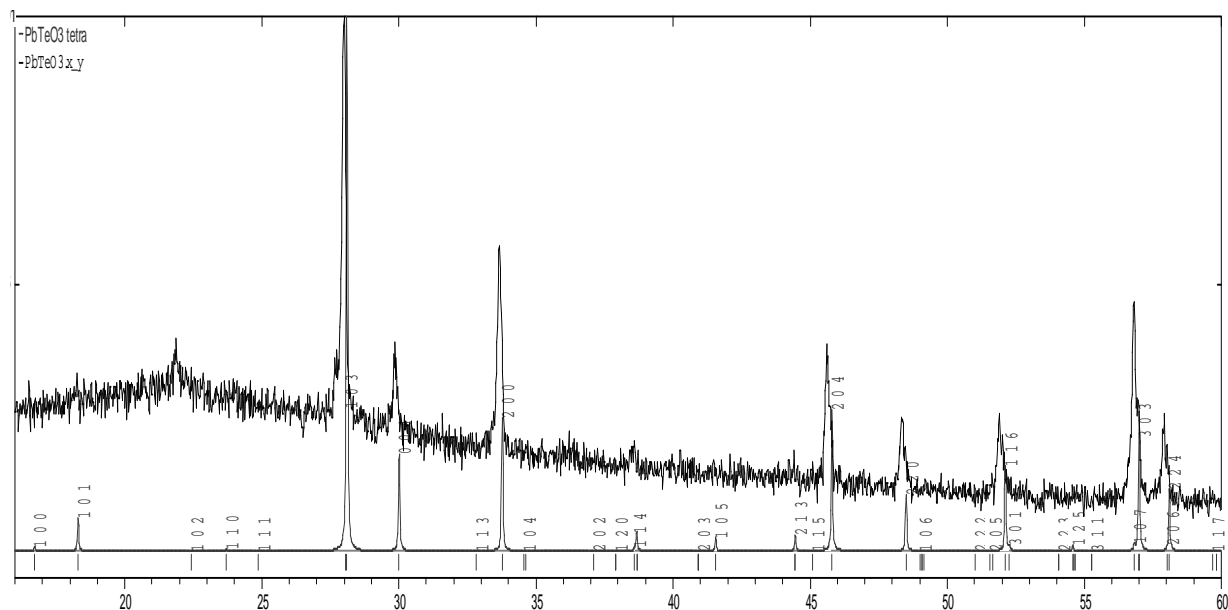

Рис.2. Дифрактограма сплаву складу 50 мол.% PbO : 50 мол. % TeO₂

Як видно із рис.2, для цього сплаву (PbO : TeO₂ = 1 : 1) характерні серії рентгенівських рефлексів, які відповідають проміжковій фазі PbTeO₃.

Нами були розраховані параметри кристалічної ґратки для сполуки PbTeO₃. Ця тернарна сполука кристалізується в тетрагональній сингонії, пр.гр. *P4₁*, з параметрами ґратки $a=5,325(6)$, $c=11,953(8)$ Å; $V=339,03(1)$ Å³; $Z=4$, що добре узгоджується з результатами роботи [9]: $a=5,304(3)$, $c=11,900(6)$ Å; $V=334,84(8)$ Å³.

У результаті проведеного ДТА було встановлено, що складний оксид телуриту плюмбуму PbTeO₃ плавиться при температурі 838 К (рис.3), що підтверджує результати попередніх досліджень [10].

Ідентифікована сполука при кімнатній температурі практично не гідролізується водою, не розчиняється в оцтовій та азотній кислотах, а також в органічних розчинниках: етиловому спирті, бензолі, толуолі, тетрахлориді вуглецю.

Експериментальні результати нашого дослідження показали, що тернарну сполуку PbTeO₃ можна отримати синтезом PbO та TeO₂ в присутності кисню повітря, а не в евакуйованих ампулах.

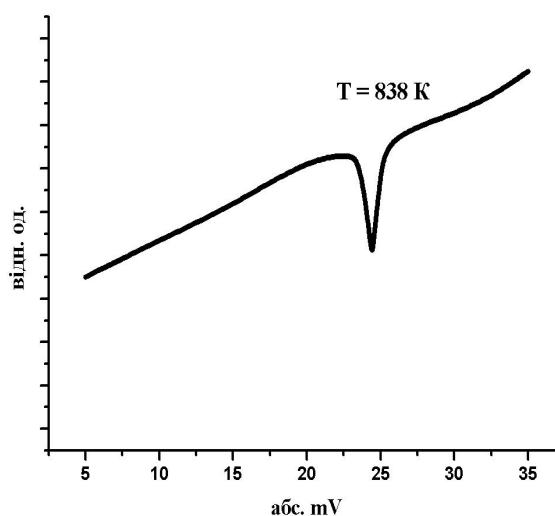

Рис.3. Термограма для тернарної сполуки PbTeO₃

Це однозначно полегшує процес одержання складних оксидів взагалі та не потребує спеціальної апаратури і великих енергозатрат.

Висновки

Методом твердофазної реакції одержано сполуку PbTeO_3 .

Методами рентгенівського фазового аналізу (РФА) та диференційного термічного аналізу (ДТА) проведена її ідентифікація. Температура плавлення тернарної сполуки складає 838 К.

Телурит плюмбуму PbTeO_3 кристалізується в тетрагональній сингонії, пр.гр. $P4_1$, з параметрами ґратки $a=5,325(6)$, $c=11,953(8)$ Å.

Розроблено оптимальний технологічний режим одержання складного оксиду PbTeO_3 , що є більш енергозберігаючим, порівняно з літературними даними.

Література

1. Князева Р.Н., Ларионова Т.А., Шевченко И.А. Получение и термическое разложение ортотеллулата свинца //ЖНХ.-1977.-Т.22, №8.-С.2061-2064.
2. Tananayeva O.I., Latypova Z.K., Novoselova A.V. Cross-sections $\text{PbTe}-\text{PbTeO}_3$ and $\text{PbTeO}_4-\text{PbO}$ of system $\text{Pb}-\text{Te}-\text{O}$ //Inorg. mater.-1977.-Vol.13, №2.-P.324-325.
3. Young I.M. Central region of the $\text{PbO}-\text{TeO}_2$ phase-diagram //J. Mater. Science.-1979.-Vol.14, №7.-P.1579-1585.
4. Коссе Л.И., Политова Е.Д., Чечкин В.В. и др. Сегнетоэлектрические свойства у соединений со структурным типом ортотеллулата магния //Изв. АН СССР. Неорган. матер.-1982.-Т.18, №11.-С.1879-1882.
5. Коссе Л.И., Политова Е.Д. и др. Выращивание и некоторые свойства монокристаллов $\beta\text{-PbTeO}_3$ //Кристаллограф. - 1983. -Т.28, №3.-С.510-513.
6. Коссе Л.И., Политова Е.Д. и др. Получение и свойства монокристаллов ортотеллулата свинца Pb_3TeO_6 //Кристаллограф.-1983.-Т.28, №3.-С.514-517.
7. Коссе Л.И., Политова Е.Д. и др. Границы структурного поля и диэлектрические свойства соединений со структурой типа ортотеллулата магния //ЖНХ.-1983.-Т.28, №7.-С.1689-1694.
8. Коссе Л.И., Политова Е.Д. и др. Выращивание и электрофизические свойства некоторых монокристаллов системы $\text{Pb}-\text{Te}-\text{O}$ //Физика твердого тела.-1983.-Т.25, №7.-С.2029-2032.
9. Sciau Ph., Lapasset J., Moret J. Structure de la Phase Quadratique de PbTeO_3 //Acta Cryst.-1986.-Vol.C42.-P.1688-1690.
10. Stavrakieva D., Ivanova Y., Pyrov J. On the composition of the crystal phases in the $\text{PbO}-\text{TeO}_2$ system //J. Mater. Science.-1988.-Vol.23, №5.-P.1871-1876.
11. Vithal M., Nachimuthu P., Banu T., Jagannathan R. Optical and electrical properties of $\text{PbO}-\text{TiO}_2$, $\text{PbO}-\text{TeO}_2$ and $\text{PbO}-\text{CdO}$ glass systems //J. Appl. Phys. - 1997. - Vol.81, №12. - P.7922-7926.
12. Уманский Я.С. Рентгенография металлов и полупроводников. - М.: Металлургия, 1969. - 496 с.
13. Липсон Г., Стипл Г.. Интерпретация порошковых рентгенограмм. Пер. с англ. - М.: Мир, 1972. - 384 с.
14. Берг Л.Г. Введение в термографию. - М.: Наука, 1969. - 395 с.
15. Берг Л.Г., Бурмирова Н.П., Озерова Н.И., Цуринов Г.Г. Практическое руководство по термографии. - Казань: Изд-во Казанского университета, 1967. - 219 с.

OBTAINING AND IDENTIFICATION OF THE PbTeO_3 COMPOUND

Milyan P.M., Kun H.V., Milyan Zh.I., Semrad E.E., Solomon A.M.

In this work, a series of samples of the $\text{PbO}-\text{TeO}_2$ system have been synthesized by solid-state reactions and characterized using differential thermal analysis (DTA) and X-ray powder diffraction techniques (XRD).

This system is characterized by the formation of intermediate PbTeO_3 ternary compound.

Crystal structure of PbTeO_3 has been determined, and solubility of this compound in some inorganic and organic solvents has been examined.